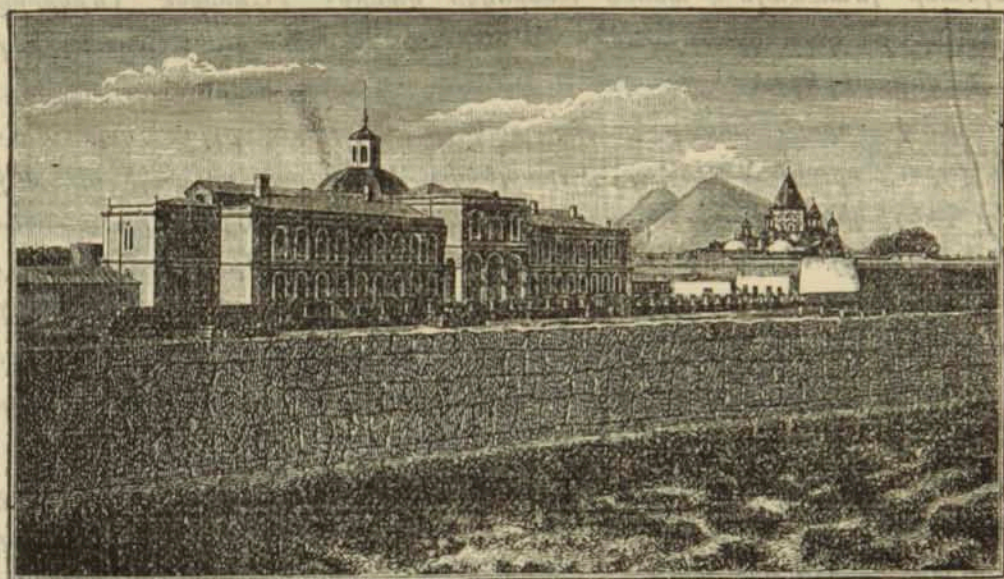

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Խ Ո Ս Ր Ո Վ Ի Կ Թ Ս Ր Գ Մ Ս Ն Ի Չ

(Հինգերորդ դար)

Մեր գրաւոր գրականութեան սկիզբը սովորաբար համարուում է չորրորդ դարը. բայց հետզհետեւ սկսում է տիրապետել այն ուղիղ և ողջախոհ համոզումը, որ այդ սկզբնաւորութիւնը պէտք է դնել ոչ թէ չորրորդ, այլ հինգերորդ դարում: Գրերի գիւտից առաջ ենթադրել գրաւոր հայ մատենագրութիւն արդէն ինքնրստինքեան անհեթեթ է և չորրորդ դարին վերագրուած բոլոր ինքնագիր կամ թարգմանական երկերը պէտք է համարել խմբագրուած հինգերորդում: Բանասիրութիւնը տալիս է արդէն բաւական շատ գրական ապացոյցներ այս բանին: Այսպիսով հինգերորդ ոսկեղէն դարի գրական պաշարը աւելի ևս ընդարձակում է և հարստանում: Զընայելով մինչև այժմս եղած բոլոր քանքերին և հրատարակու-

Թեանց, այսուամենայնիւ դեռ ևս հինգերորդ դարի, այդ համեմատաբար ամենալաւ ուսումնասիրուած գրականական շրջանի, ամբողջ գրական հարստութիւնը չէ հրատարակուած: Պան բաւական շատ անյայտ կամ անունով միայն յայտնի գրողներ և գրուածքներ: Սրանց կարգիցն է Խոսրով կամ Խոսրովիկ Թարգմանիչը և իւր երկասիրութիւնները, Հ. Գ. Զարբանալեանը հետեւեալն է ասում Խոսրովիկի մասին. «Ասոնցմէ (երկրորդ Թարգմանիչք) զատ կը յիշատակուին անորոշ ժամանակաւ և առանց ո՛ր դասուն վերաբերելուն»:

Խոսրովի որուն համար կը յիշատակուի թէ գրած ըլլայ զպատմութիւն վարուց սրբոյն Սահակայ հայրապետի, Չեռադրաց ցուցակի մը մէջ ալ կը հանդիպինք (Մատենադարան Էջմիածնի, Թիւ 920). «Արտասանութիւն Խոսրովիկայ Թարգմանչի ի մենամարտութիւն Դաւթի և Գողիաթու», և սկզբնաւորութիւնն է «Պատերազմական հանդիսիցն գումարք»: Իրեն կ'ընծայուի դարձեալ Զրօրհնեաց կանոնին Թարգմանութիւնն ի յունէ: Պատուիկ մը կայ առ մեզ «վասն կարգի կաթուղիկոսաց» խորագրով որ Խոսրովու կը կարծուի» 1):

Բայց Խոսրովիկի ժամանակը և ո՛ր դասին պատկանելը բոլորովին անորոշ էլ չէ: Ղազար Փարպեցու խօսքերից երևում է, որ Խոսրովիկը երկրորդ դասի Թարգմանիչների, այն է Խորենացու՝ ընկերներից էր, ծաղկել էր Ե-դ դարի երկրորդ կիսում և վախճանուել էր Խորենացուց յետոյ, այն է հինգերորդի վերջերում՝ օտարութեան մէջ: Ահա Ղազարի խօսքերը. «Անարատ և յամենեցունց յարգելի յոյսն՝ տէր Խոսրովիկ, չե ևս հասեալ ի սահմանս մեր, մինչդեռ գայր ի ճանապարհի և լուան, որպէս ի վերայ թշնամոյ ընդդէմ զինեցան, ասելով. Ահա, ո՛ւր գայ միւս Թարգմանն: Եւ օրհնելոյն ի հեռաստանէ լուեալ զգոնչիւն մահաձայն աղեղանցն՝ աղօթեաց առ Բարձրեալն, և վաղվաղակի ընկալաւ զինդիրն. որում և տենչալի նշխարացն ալլք՝ և ոչ մեք՝ արժանի եղեն ընդունակութեան» 2): Ասել է թէ այս սուրբ Թարգմանիչն էլ՝ իւր ընկերների նման՝ ենթարկուել էր խաւարամիտների հալածանքներին:

Այս Թարգմանչի գրուածքներից այս անգամ հրատարակում ենք վերին յիշուած «Արտասանութիւնը», որ գտնուում է մինչև այժմս յայտնի եղած ձեռագիրներից միայն մէկում (Մայր-ցուցակ 940): Պարծում ենք, որ իւրեւ նշխար ոսկեղէն դարի և իրրեւ լեզուի նմուշ, թէև յունարան, հետա-

1) Հին Դպրութիւն, 1886, եր. 278.

2) Թուղթ Ղազարայ Փարպեցւոյ. Մեղադրութիւն ստախօս արեղայից, Ղազ. Փարպեցի եր. 609. Վենետ. 1873.

քրքրական կը լինի հին գրականութեամբ և հին լեզուով զբաղուողներին։

Աւելորդ է նաև համարում Խոսրովի մասին իմ ունեցած բոլոր տեղեկութիւններս ամփոփելու համար՝ մի քանի խօսք ասել այդ թարգմանչի և մի ուրիշ գրուածքի մասին, որ բոլորովին անծանօթ է մեր բանասէրներին։ Մեր մատենագարանի մի այլ ձեռագրում (Մայր-ցուցակ, թիւ 655), որ գրուած է Երուսաղէմում 1675 Փրկչական թուին, գտնուած է այսպիսի խորագրով մի թերատ գրուածք. «Խոսրովկայ թարգմանչի հայոց՝ առ այնոսիկ, որ ասեն բնութեամբ անձ և անսկիզբն ընկալեալ զմարդկութիւն Աստուած Բան ի կուսէն։ Այս նոյն գրուածքը Մայր-ցուցակի մէջ նշանակուած է ուրիշ վերտառութեամբ. «Բանք վասն մարդեղութեան Յիսուսի ի Խոսրովկայ թարգմանչէ Հայոց»։ Այս վերտառութիւնը անկասկած ցուցակագրողինն է։ Խոսրովի այս՝ մինչև այժմ անծանօթ մնացած՝ գրութեան սկզբնաւորութիւնն է. «Այ ուրուք երբէք նախ քան զվախճան առնուլ մեղացն տեսանեմք դատել զոք՝ զաստուած, և վկայ աստուածայինն առ ի մէնջ ասիցս գիր։ Չե նն, ասէ, լցեալ ամուրհացւոցն մեղք։ Իսկ թերի է մնում այս մեր ունեցած հատուածը հետեւեալ նախադասութեամբ. «Այլ վնասեսցին յաւէտ յաղագս նորա, որք անհաւատութեամբ են վնասեալ ախտիք, խորհուրդք օրինակ իմն միւսնոյն...»։ Ամբողջ հատուածը 5 թուղթ է (10 երես) երկիջեան։ Մեր գիտցածով՝ այս առաջին գրուածքն է ընդդէմ Քաղկեդոնի ժողովի և Խոսրովի մեր ձեռքն հասած երկասիրութիւններից կարեւորագոյնը։ Աեղուի և բովանդակութեան մասին մի թեթեւ գաղափար տալու համար գնենք այստեղ մի փոքրիկ կտոր, մօտ երկու էջ (ամբողջը 19¹/₂ էջ)։ Ուղղագրութիւնն ու կէտագրութիւնը թողնում ենք նոյնութեամբ. «Եւ այժմ աւասիկ առ մեզ այնպիսի իմն ժամանեաց փորձութիւն քանզի որ յառաջ գոյլն ինչ ժամանակաւ ծածկել ջանացաք ընդ քաղցրութեամբն աստուծոյ և մարդասիրութեամբ ոչ հրապարակելով զստահակութեանն նորա զանմարդութիւն, և ոչ միայն զխոստացեալսն ի վերայ ոչ ածելով նմա իրաւապէս ինչ արարաք առ անզուգաշարափառգունի միւսոյ մասին. այլ և յոլովագոյնս զսիրոյն մատուցանելով և զանակս առաւել քան թէ արժանաւորաց սիրոյն, ոչ առ այլ ինչ. այլ ասացելոցն ակն ունելով իբրև թէ տէր աստուած կամի զի արգարացի, և բարձրացուցէ զօրհնութիւն. այլ վախճան իրացն յոյժ հակառակ մեքոցս երեւիւր կարծեաց, զի որ ուտէրն ընդ մեզ յաճախեաց առնել ընդ մեզ խաբէութիւն։ Զի յորդորէր զմեզ ժողով գումարել, զժողովոյն պատճառս զաշխարհիս մերոյ մարդիկ գնէր. և զմի և գնոյն իր միարանութեան և բաժանման կազմէր հնարս. խոստանայր ցածուցանել ի ժողովոյ անտի զօտարափառութեան իւրոյ ջերմութիւն և զանչափագիւտն ի բաց թողուլ նորաձեւութիւն կարգաց, կրօնից և պաշտամանց. այլև որ

ճայրագոյն է կրճիմն ընդ մէջ մեր և արեւմտականացն. յանձն տոնոյր ընդ մեզ միաձայնել մի բնութիւն ըստ գերահրաշ միաւորութեանն աստուածն բանի մարմնացելոյ խոստովանել ասելով. ընդէր ոչ զասացեալսն ի սրբոց հարցն ասացից և ես. յիշեցուցանելով յանուանէ զաթանաս. զկիւրեղ, զեփրեմ, զյուլիոս հռոմայ և զայլս. առ այսոքիւք և պայմանս իմն վճռաձեւապէս առ միմեանս հաստատեալ յերիւրէր ոչ մեզ զժողովն քաղկեդոնի և զտոմարն Լեոնի յիշել և ոչ իւր. նոյնպէս և զաշխարհիս մերոյ անտի և այսր զեկեղեցեացս վերակացուս որ թէպէտ և անմարթ էր զաւանդութեան հարանցն փոխել զկարգ. և ոչ կատարելապէս տաել զատեցողսն զտէր. համայն զպատառման նորա ընդ միտ անելով մեծագոյն վարկեալ զմիաւորութիւնն, զհետ տայաք զմեզ և յայսմիկ առ ի նմանէ ասացելոցն այլև զանուանեալն իւր մեծ և զորս ընդ նովա ընդ մերոյ ի ձեռնն կարգեալ խոստանայր իշխանութեամբ առ այսոքիւք և այսպիսեօքս առանձինն հրապուրէր բանիւք. իսկ առ այլս զյաղթասիրելն պարծանայր զիւրն. զմեզ ի պարտութիւն արկանել. մինչ զի եթէ ոչ տեսան օգնեալ էր փոքր միւս ևս լինէաք ծիծաղելիս բազմաց. այլև զժնդակագոյն ևս քան զծիծաղելն ասասցէ որ զայնքաննաց ժողովրդոց տեսանելով զշիթութութիւն. որք ոչ նմանապէս իրերաց վախճանի ելիցն ակն ունելով տաքակուսանային, զի զոմանս հոմակամութեան կարծիք բարկութեամբ զինէին տեսանելով զմեր առ նա խաղաղասիրելն. իսկ այլք զօրանալ հակառակամարտին և իւրեանցն տկարանալ զլիսոյ երկուցեալք. և այսոքիկ մերայոցն. իսկ նորաոյքն և որ ի նորուն սուտ ստապանծ բանիցն քաջալերեալք զյաղթութեան նմա սպասէին բերել փառս. Խսկ ազա յորժամ աստուածային օգնականութեամբն ի յուսոյն զրկեալ հակառակ այսորիկ եղեն հանդիպեալ առ այլ իմն տեսակ խաբէութեան փոխեալ անկանէր իրրութե զհակառակութեան իւրոյ բանս գրով լուծանել միանգամայն որպէս թէ զհայցուածոցն մերոց կատարել փափագումն. Խսկ յորժամ այսոքիկ և ստութեան նորա հօլանիւր կեղծիք պարզաբար զառ մեզ թշնամութիւնն. և զժողովոյն քաղկեդոնի յայտնէր զհամաձայնութիւն. զի և գիրն զոր խոստանայր առնել զնոյն վկայէր մինչ զի ապա ցասուցեալ մեր ի վերայ այնպէս բազմաթիւր և բազմանդանակ բարոյիցն ասացաք առ նա թէ զայդ զոր գրեցերդ և բերեր առ մեզ զըստ սահմանին քաղկեդոնի բանս կարծեցեր թէ մինչև ցայժմ զդոյն ոչ էաք լուեալ և ոչ զիտացեալ. այսօր ի քէն պէտք եղեն ուսանելոյ սկիզբն տունել. կամ այնքան աւուրս առ միմեանս մեր միաբանելոյն խորհուրդ զայդ երևեցոյց պտուղ. առ որ պատասխանեալ ասաց. տիեզերաց աչք յիս հային և ինձ ամօթ մեծ է ի միաբանելոցն քակիլ և ընդ անմիաբանիցն լինել. և դարձեալ զի դուք և զմի ոչ ինչ յիմոց անտի կատարեցէք խնդրոցն, զի յառաջ քան զայս

ասէր ձեռնադրութիւնս տալ ուխտի մանկանց, և ի քսան և ի հինգ գեկտեմբերի ծննունդ առնել, և զերեքօրեան օրհնութիւնն ի վերայ երրորդութեանն և ոչ ի վերայ որդւոյ միայն նուագել ի բաց հանելով անդուստ զխաչեցարն և որ ինչ այնպիսիք, առ որ տասցաք զանց առնելով զայլովքն ամենեքումք իրբն յոյժ նուաստագունիք, որովք ոչ այնքան յընդունելն օգտեսցի եկեղեցի, և ոչ յոչ ընդունելն վնասեսցի.....

Խոսրովկի այս երկասիրութիւնը ԺՊ-դ դարում Յովհան Երզնկացին գտնելով զետեղեց մի զբրում Անանիա վարդապետի (Սանահնեցի) և Սարկաւագ վարդապետի ընդդէմ՝ երկարնակների գրութեանց հետ: Մեր ձեռագրում գտնուում է Անանիայի ամբողջ երկասիրութիւնը 1) և Խոսրովկի մի մասը, իսկ Խոսրովկի երկասիրութեան միւս մասը և Սարկաւագինը 2) պակասում են, թերթերը չը գրուած են մնացել: Աւելորդ չենք համարում առաջ բերել Երզնկացու այդ երեք գիրք բովանդակող մատենի նախագրութիւնը:

«Ն ա խ ա գ ր ու թ իւ ն գ ր ո Յ ս»:

«Նախ քան զմտանել քո ի դրունս ընթացման 3) գրոցս՝ պարտ է մեզ ցուցանել զգիւտ այս պատուական և բարեկի գանձուց: Նուաստ և տկար ոգի Յօհաննէս Եզնկոյ և պ ի ս կ ո պ ո ս՝ սպասաւոր բանի և իմաստից գրոց սրբոց ծարաւի, յոլով ժամանակօք և աշխատութեամբ բազմաւ ստացայ զայս երեք գիրքս, որ են հիմունք հաւատոյ ուղղափառութեանն, եւ թէ զմին մի ի սոցանէ գտանէ որք բարեբախտութիւն մեծ և փարթամութիւն անկշիռ համարիմ նմա, մանաւանդ զճաշակ քաղցրութեանն գիտողի, Զօր և գտի ես յայլ և յայլ տեղի և ժամանակի, և ստացայ զերիս գիրսն, և ի նոցունց դարձեալ ետու գրել և առ միմեանս եզի և արարի մի գիրք: Առաջին՝ զԱնանիային, զհայոց վարդապետի, երկրորդ՝ զԽոսրովկոյ թարգմանչի և զհզօր գիտնականի, երրորդ՝ Սարկաւագ վարդապետին և զմեծն իմաստասիրի զհաղբատեցւոյ: Եւ թողում զսոսա յետ իմ՝ ժառանգէք յոգնազան բարեաց ճոխութիւն, ամենառատ գանձուց փարթամութիւն, Աստուածաբանական հանճարով յերկինս թռուցելոց՝ սա

1) Անանիայի վարդապետի հայոց՝ բան հակաճառութեան ընդդէմ՝ երկարնակաց, զոր գրեաց հրամանաւ տեառն Պետրոսի հայոց վերադիտողի:

2) Այդ անշուշտ Սարկաւագի «Ընդդէմ երկարնակաց» երկասիրութիւնը պիտի լինի, որ գտնուում է մեր մատենադարանի մի ուրիշ ձեռագրում (թիւ 519):

3) Թեբեւ՝ ընթերցման:

Թեք զօրաւոր և վերացուցիչ: Յաշխարհիս ծովիս նաւելոց՝ ղեկք վարիչք և ուղղիչք: Ի մարտս խմբից հերձուածողականացն՝ ղէնք սրեալք յաջողակ ձեռաց քաջամարտից: Ի խաղաղական ժամու ժողովոց՝ սեղանք երկնաւորք և քաղցրաճաշակ լցեալ կերակրով: Աւճառականաց՝ հանգոյն բարւոյ և հմտագունից: մարգարիտ անգիւտ և աշխարհաւ ամենայնիւ գնեալ: Աղքատաց անձանց և նիւթականաց անձեռնահասից՝ սա ճոխութիւն երկնաւոր և անհամեմատելի: Իմաստութեամբ լուսաւոր անձանց՝ արփի լուսարուիւ և բազմանշոյլ: Անգիտութեան մթով պատելոց՝ ճրագ լուսատու և խաւարափարատ: Սա ձեզ յոլով բարեաց բղիմունս աղբեբաց և մեզ՝ նիւթ յիշատակի և բարբառ և ձայն առ ձեզ մաղթանաց: Զի որք օգտիք և զուարճանայք՝ զողորմելի Յօհաննէս յիշեսջիք և մեղուցելոյս անձին և վարդապետին իմոյ և ծնողաց՝ ողորմութիւն ի Քրիստոսէ հայցեսջիք:»

Պէտք է յուսալ՝ որ ժամանակով՝ կամ առանձինն և կամ՝ Երզնկացու այս եռահատոր ժողովածուի մէջ գտնուի Խոսրովկի այս պատմական—աստուածաբանական նորագիւտ գրուածքի ամբողջը:

ՄԻԱԲԱՆ:

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԽՈՍՐՈՎԿԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՁԻ Ի ՄԵՆԱՄԱՐՏԻՆ

ԳԱԽԹԻ ԵՒ ԳՈՂԻԱԳՈՒ:

Պատերազմական հանդիսիցն գումարք միշտ ահա երիւք այսօրիւք զանազանութեամբք յաւէտացեալ իւրաքանչիւրովքն ցուցանին զաւրութեամբք: ձիամարտութեամբ և հետեւակամարտութեամբ և ի գլխովին նաւակռիւ տեսութեամբ: Բայց մի ի նոցանէ առաւել ողորմելի ունելով գործառնութիւն, զի ի թաղման անգամ՝ արժանաւորեալ զիւրան արտորոշէ անկեալս: Եւ ձիաւարութիւն ոչ այնքան զնահատակութեանցն ունի փոյթ, որչափ թէ հեռագոյն վրիժակաւք նետաձգութեան կարծիս տալ անարութեան, զանձին և եթ ճողոպրումն փութալ հնարէ: Խակ հետեւակամարտութիւնն առաւել քաջանայ բանիւ, զյաղթանակն ունի գովութեանն, վասն զի ի գէմն իրերաց գոլով մարտացող գործեւքն և աներկիւզ գրկախառնութեամբք զախո-

յանիցն մերկացուցանելով յարդարէ գործ կամ հերքող լինելով, զաշխարհի գոլութեանցն տանելով մրցանակ և կամ մեռանելով ի վերայ հայրենի գաւառին զպարծանացն բառնայ արդարութիւնս): Արում յիրաւի ապա նմանապէս և ես փորձեցայ անցանել բանիւ՝ և համարելով զգոյն ի ճահ զԳաւթայ և զԳողիադու միայնակութիւնն բերեալ այժմ առաջի ձերոյգեղից լսելեաց՝ այսպէս.

Քանզի տեսաւ եղեալ իմ ողջամիտ հասմամբ ամենագեղեցիկ կենդանագրութեանն, ի պատշաճագոյն ուրեմն տեղւոջ՝ տեսանէի նախ առաջին զպարունակեալ արուեստագործութիւն, զի բաժանեալ ունէր զնիստ հաստատութեանն յերկաքանչիւրս ոմանս հատածս լերանց, բարձրագոյնս յարուցելոց յերկրէ, և այն էր իբրու ոչինչ կարի անձուկ յիբերեաց ունելով միջոց, այլ բաւական հոլիս առ ի զներհակացն բառնալ տանել հոյս: Ար ի միում կողմանն ունելով վերագիր, ցուցանելով զխորայլեանն հարեալ բանակ, նոյն և յերկրորդումն զայլազգեացն՝ հակառակ նմին գումարեալ: Զորոց զհետ ելանէր նահատակ մի ի նմին կողմանէ, ահաւոր ձևով, յաղթ մարմնով, անճոռնի՝ հասակաւ և ստիւցանող մեծութեամբ զինուցն, տի՛նա և այլովն ամենայնիւ զիւցազնական բոլորիցն թուէր տեսաւդացն: Եւ ոչ այնու միայն, այլ նա՛ գոգցես խրո՛րիստ կարծեւքն և ձևով մարմնոյն այնպէս ցուցանէր զինքն ամբարտաւանութեամբ լի՛ վրացեալ և իբր քամահա՛նս արարեալ երրայական ազգի, որպէս թէ նա՛ իցէ տուիչ յաղթութեանն և ոչ այլ որ: Բայց այն էին սարժանք ո՞ւրս վերերեւութեան: Վասն զի այլ ոմն դարձեալ սմին հակառակ, նոյն աւրինակ նահատակ յարուցեալ յերջանիկ ի տեսական տոհմէն տեսանէի, զի համբառնայր հատուածեալ ի գնդէն, մանուկ տիաւք և յոյժ գեղեցիկ և ի վերայ բարեձևութեան գիմաց՝ ծաղկեալ շնորհաւք առաքինութեան և զինեալ ընդդէմ՝ այլազգւոյն գնայր, ախոյեան երեւցուցանելով զինքենէ, ի ճշգրտահան կենդանագրութեանն բերեալ ձև՝ ոչ ևս զինուորութեան, այլ հովուական սովորութեան, յորում և անցեալ իմն նշկահէր, վստահ լինելով ոչ ի զէնս և յերիւարս

առաւել, քան թէ ճշմարիտ նշանակաւքն, հայեցուածովք մարմնոյն և տարածմամբք ձեռացն ի վերին յաւգնականութիւնն: Զայս ցուցանէր և յաստուածային նախախնամող զաւրութիւնն ապաստանեալ, իսկոյն լոկ միայն զպարսաւորին աջոյ ձեռամբն առեալ և մախազ ընդ ունթ, նոյնպէս և ցուպ յահեկումն բերեալ ձեռին, երթայր գոգցես մինչ ի հեղեղատ քնչ և անդուստ ի վեր առեալ՝ ժողովէր ի մախազն՝ զքարանցն ընկենլով զպատեհագոյնս և զմի ի բազմացն ի ձեռն առեալ զողորկ իմն¹⁾ և զբոլորակն, ի խորտակումն հակառակամարտին գոլ գլխոյ, գնէր ի պարսաւորին և ինքն ընկճեալ խոնարհէր, յաջն յենլով ձեռն: Եւ սոյնպէս ձգէր՝ արձակեալ ի դէմս թշնամոյն, մինչ զի հարեալ այնուհետեւ կշռակի ընդ աչամէջսն անցուցանէր, Զաղջախելով անցանել ընդ տաղաւարոն, և ընդ ճակատն ի ներքս յուղիղն: Զոր և իսկոյն գիտացեալ լինէր՝ միոյն ի ճայթմանէ աղեցութեան զզաւրութիւն յաղթութեանն, և երկրորդին՝ լքումն և վայրաբերումն պարանոցին: Եւ միանգամայն իսկ առձեռն պատրաստ նորին իսկ հակառակամարտին զինու հասանելով ի վերայ և արագապէս բառնալ զգլուխն համարձակ քաջարութեամբ: Եւ անդէն միւսանգամ յաղթող պարծանաւք յիւրն հաստուածեաց բանակ, յորմէ ի փախուստ այնուհետեւ դարձեալ լինէր այլազգեացն կողմ, ի պարտութիւն մատնեալ ի հերկոյն յակնացն, մինչև ցորունս քաղաքացն երթային հալածեալք և անդ՝ զոմանս ձերբակալ արարեալ սատակէին և զոմանս բազում աւարաւ գերիս առեալ: Եւ իմ ահա զայս ամենայն տեսանելով՝ իրաւացի համարեցայ և ձեզ պատմել:

¹⁾ Լուսանցքում՝ «զ ո զ ո Ր կ ի կ ն»: